

בבא בתרא סוגיה א (דף ב ע"א): "הכל כמנהג המדינה"

בבא בתרא דף ב עמוד א

מתני'. השותפין שרצו לעשות מחיצה בחצר - בונין את הכותל באמצע. מקום שנהגו לבנות גויל, גזית, כפיסין, לבינין - בונין, הכל כמנהג המדינה. גויל - זה נותן ג' טפחים וזה נותן ג' טפחים; בגזית - זה נותן טפחיים ומחצה וזה נותן טפחיים ומחצה; בכפיסין - זה נותן טפחיים וזה נותן טפחיים; בלבינין - זה נותן טפח ומחצה וזה נותן טפח ומחצה. לפיכך, אם נפל הכותל - המקום והאבנים של שניהם...

א. נעיין בתוספות ב ע"א, ד"ה בגויל.

בגויל זה נותן ג' טפחים כו' - והא דלא קאמר בגויל ו' טפחים משום דלא נטעי למימר ו' לכל אחד וא"ת אמאי אצטריך למיתני מדת גויל וגזית כיון דתנן הכל כמנהג המדינה כמו שנהגו כן יעשו וי"ל דאם נהגו יותר מו' בגויל לא יעשה וכן כולם אלא כשיעור המפורש ומיהו אם נהגו לעשות פחות מו' יעשה דאפילו אם נהגו בהוצא ודפנא יעשה כדמפרש בגמרא וא"ת ומאי בעי בגמ' הכל כמנהג המדינה לאתווי מאי ומשני לאתווי אתרא דנהיגי בהוצא ודפנא לימא לאתווי כמנהג כל המקומות כמו שנהגו.

ונראה לר"ת דדוקא בהוצא ודפנא אבל פחות מכאן אפילו נהגו מנהג הדיוט הוא ומוכיח מכאן דיש מנהגים שאין לסמוך עליהם אפילו היכא דתנן הכל כמנהג המדינה.

1. *למה הנסנה הביאה את שיצור כל סוסי החמיצות למרות אחרת ע"הכל כמנהג המדינה?"*

ב. נתמקד בדברי ר"ת שם.

2. *איך מתיוחס ר"ת ל"הכל כמנהג המדינה"?*

ג. המשנה מלמדת על עובי הכתלים. נראה בעניין זה את דברי הרשב"א בחידושו על סוגייתנו.

הכל כמנהג המדינה. י"א כמנהג בניני העיר, ודבר של תימה הוא היאך נצריך כותל חזק בד' אמות העשויים לסלק היזק ראייה בלבד [כמו] בכותל גבוה לסמוך בו תקרתו ועליותיו, ובהדיא משמע בגמרא דלא בעינן אלא מה שראוי לעמוד בגובה של ד"א ואף על פי שלא היה עומד גבוה... שאין עיקר הענין אלא שלא יבנה בנין רעוע שמא יפול ויצטרך זה לצעוק עליו תמיד אלא דכשנהגו השותפין ממש אין משנין מן המנהג שלהן.

עמותת תורה אחרי צבא

לשילוב תורה בחיי המעשה

3. לאיזה צורך המשנה נותנת את מידות הצופי se הכתלים?

ד. נראה עתה את דברי הרא"ש בסוגייתנו סימן ה:

וי"מ שאפ"י אם רוצה לכנוס לתוך שלו ולגדור בהוצא ודפנא חבירו מעכב עליו לפי שאומר לו אינה מחיצה של קיימא ואצטרך לצעוק עליך תמיד כשתפול המחיצה לסלק מעלי היזק ראייתך ונראה כפירושא קמא שלא נתנו חכמים גבול וקצבה למי שיש לו לסלק היזקו מחבירו שיעשה דבר קיים לדורי דורות אלא מספיק מה שמסלק היזקו ממנו לפי שעה ואם אחר זמן יזיקנו יש שופטים בארץ דאי לא תימא הכי מחיצת הכרם אם תפרוץ תיאסר תבואת חבירו ויצטרך בעל הכרם לבנות גזית אלא ודאי לא נתנו חכמים גבול לבנין אלא במקום שיציאת הבנין על שניהן שיכול האחד לומר אי אפשר לעשות מעותי אנפרות ולהוציא הוצאות בכל יום.

4. למה חז"ל אמרו את המידות לשיטתו?

ה. האם הרגשנו בהבדל הדק שבין שיטות הראשונים? נעיין בשיעורים בבא בתרא סוגיה 1 אות ד.

הנ"מ הראשונה בין שיטת התוס' והרשב"א לשיטת הרא"ש היא בהבנת הצורך בעובי הכתלים. אליבא דתוס' והרשב"א עובי הכותל הוא תביעה נזקית, היינו המידה המועילה לסילוק הנזק כך שיהיה בר קיימא. לפי הרא"ש עובי הכותל הוא תביעה עסקית כאמור, ומשום שעובי הכותל איננו לצורך מניעת היזק הראייה, אם יכנוס לתוך שלו יוכל לבנות כותל בעובי שירצה כדי למנוע היזק ראייה. אבל לפי התוס' והרשב"א העובי הוא לצורך היזק ראייה ואף בתוך שלו לא יוכל לעשות מה שירצה. הנ"מ השניה היא שלפי התוס' והרשב"א הולכים אחר מנהג המקום במקרה שנוהגים להפחית מעובי הכותל, כל עוד יש סילוק היזק הראייה, היינו עד הוצא ודפנא. אבל לפי הרא"ש אם מנהג המקום הוא פחות מן הדרוש לכותל המעולה ביותר, לא הולכים אחר מנהג זה. ז"א אפילו אם מנהג המדינה הוא "להקל" בעובי הכתלים יכול השכן לומר שאינו חפץ לעשות את מעותיו אנפרות (הפסד).

5. מה הנ"מ בין כל השיטות?

ו. נעיין שוב בסוף דברי הרא"ש המובאים לעיל.

6. האם כאשר אדם בונה פסלו, הוא יכול לבנות כמה שירצה?

עמותת תורה אחרי צבא

לשילוב תורה בחיי המעשה

ז. נראה עתה את דברי הרשב"א שם בהמשך דבריו.

עוד יש מרבוותא ז"ל שפ"י דכולה מתניי בשאין אחד מהם רוצה לכנוס בתוך שלו לפי שחבירו אומר לו לא אסייע עמך אא"כ נבנה כבניי העיר או השותפין אבל אם רצה לכנוס בתוך שלו כונס ובונה כמה שירצה ואפי' בהוצא ודפנא, ותדע לך שלא הוזכר חיוב בנין אבנים או לבנים אלא במקום שבנין באמצע אבל בזמן שזה בונה וזה בונה כגון שני גגים בשני צדי רה"ר ואי נמי גג הסמוך לחצר חבירו לא הוזכר שם אלא מעקה דמשמע כל דהוא, ואף על גב דגבי שני גגין בשני צדי רה"ר אמרי' (ו' ב') לא ניחא לי דתתרע אשיתאי דמשמע בנין אבנים שהוא מכביד על הגג, לא מתורת חיוב אמרו אלא שדרכן של בריות בכך כשבא לבנות בתוך שלו אינו בונה עראי כדי לא יהא זקוק לבנות תמיד, ואינו מחוויר בעיני כלל שהרי כל עצמן לא אמרו במשנתנו שכופין זא"ז לבנות גויל וגזית אלא כדי שלא יהא זה צריך להזמין את חבירו בכל יום בב"ד להקים מחיצתו הנופלת וכיון שכן מה לי שאינו כונס לתוך שלו מה לי כונס, ועוד דהא מתניי בכופין זא"ז קא מיירי שזה אומר גזית נבנה וזה אומר לא כי אלא כפיסין או הוצא ודפנא כדי שלא יתמעט תשמיש חצרי ובכי הא הוא דקתני בונין את הכותל כמנהג המדינה, ואם איתא בשופטני עסקינן כשרואה זה שב"ד מחייבין אותו בעל כרחו לתת שלשה טפחים בקרקע ודמי יתירי בגויל וגזית יכנוס לתוך שלו ויבנה מחיצה של הוצא כמו שירצה (...). וכן עיקר לפי שיכול זה לומר לו אף כשתכנוס בתוך שלך איני רוצה להיות עמך בכל שעה בדינא ודיינא.

ז. מה הדין כאשר אחד מהם בונה לבדו בתוך שלו?

ח. נע"ן גם בדברי הרמב"ן בסוגייתנו:

ופירוש מקום שנהגו, על מנהג בני המדינה, שאם מנהגם לבנות כל אחד ואחד בשל עצמו גויל אף השותפין כופין זה את זה לבנות גויל, ואם שאר כל כותלי העיר שבונה כל אחד בשלו גזית, השותפין בונין גזית, וכל אחד ואחד נותן כפי השיעור הקצוב במשנתנו, אבל בודאי אם היה שם מנהג ידוע לשותפין כגון שהתנו עליו אנשי העיר במעמד כלן, כופין זה את זה לבנות כמנהגם הידוע ואפי' נהגו לבנות גויל רחב ארבע אמות, ואף על גב דהאי כותל דקתני מתניתין לא עבדינן ליה אלא משום היזק ראייה כדאסיקנא בגמרא ובהוצא סגי לה, אפילו הכי כופין זה את זה לבנות כותל בנין, שמא יפול והלה אינו רוצה לבנות ונמצא צריך להתעצם עמו בב"ד ובין כך ובין כך יהא ניזוק מהיזק ראיתו.

ח. האם צופי המנהג מחייבם כאשר בונה לבדו?

עמותת תורה אחרי צבא

לשילוב תורה בחיי המעשה

ט. נראה לסיכום את דברי המנחת שלום, בבא בתרא סימן ב, אות א:

ונתחיל מדברי הרא"ש ודעימיה, חדא דצריך ביאור מה סייעתא הביאו לדבריהן מגג הסמוך לחצר חבירו דמצי לבנות המחיצה בהוצא ודפנא, דהתם מעיקרא דדינא אין חייבים שניהם לבנות הכותל ורק בעל הגג שמזיק בראייתו הוא שנתחייב לסלק היזקו ולזה באמת אפשר דסגי בהוצא ודפנא בכדי לסלק ההיזק ראייה שנגרם על ידו, ברם בחצר דשניהם מחוייבים לבנות הכותל בשותפות וכך היא תקנת חכמים, אם כן שפיר יש לומר דלא סגי במה שמסלק את ההיזק ראייה בלחוד דהא מתקנת חכמים וצרכי החצר שיהיה שם כותל בר קיימא שיחצוץ ביניהם וכדמוכח מגופא דמתני', וכיון דשותפי נינהו שפיר מצי האחד לעמוד על זכותו לתבוע שהכותל יבנה כתקנת חכמים שלא יצטרך כל פעם להתעצם עמו בדיון, ובאמת דמילתא דמסתברא וגם מוכח כן ממתני' דכשחכמים תיקנו כל השיעורים בעובי הכתלים משום שרצו לסלק את ההיזק ראייה לגמרי ולא רק לשעתה, ואם כן יש צדק בטענתו מפני שתובע את זכותו כמו שתיקנו לו חכמים, ואין הנידון מגג דומה לנידון שבחצר וכמו שנתבאר וצריך עיון.

9. מה ההבדל בין דא הסומא לחצר לבין חלוקת ב' חצרות בצניין
צובי הכותל?

י. נתמקד בדיון המקום שלא נהגו לגדור כלל ונראה את דברי הרשב"א בהמשך דבריו.

איכא מרבנותא ז"ל דפירשו דאפי' למ"ד היזק ראייה שמיה היזק וכל שרצו בונין את הכותל בעל כרחן הני מילי בעיר חדשה וכל שכן במקום שנהגו ממש לגדור. אבל במקום שנהגו כולן שלא להקפיד על היזק ראייה אין מחייבין אותן לבנות, אלא אם רצה כונס לתוך שלו ובונה, והביאו ראייה מהיזק ראייה דגנה דחמיר טפי מהיזק דחצר דאפילו מאן דאמר דלא שמיה היזק בחצר בגנה מודה וכדאמרין בגמ' גינה שאני ואפילו הכי משמע בגמ' דדוקא סתם גנה מחייבין אותו הא מקום שנהגו שלא לגדור אין מחייבין, אלמא כל שכן בחצר דלא חמיר כולי האי, דאם נהגו שלא לגדור אין מחייבין.

ואין דינם יפה בעיני דאפילו תמצא לומר דבגנה מקום שנהגו שלא לגדור אין מחייבין אותו, בחצר מחייבין אותו ולא אמרו בגמ' דגינה חמירא אלא למ"ד היזק ראייה לא שמיה היזק, אבל למ"ד שמיה היזק ודאי חצר חמור טפי. ותדע לך דאפילו במקום שנהגו שלא לגדור בחצר מחייבין אותו מדקתני במתני' הכל כמנהג המדינה ואמרין עלה בגמ' הכל לאיתויי הוצא ודפנא ומדקאמרין לאיתויי הוצא ודפנא, ולא קאמר

עמותת תורה אחרי צבא

לשילוב תורה בחיי המעשה

לאיתווי כל מידי ואפילו מחצלת שמע מיניה שאין הולכין אחר המנהג בפחות מהוצא ודפנא דמנהג טעות הוא וכן כתב רת"ם ז"ל. וכיון שכן הגע עצמך בפחות מהוצא ודפנא אין מנהגם מנהג, שלא לגדור כלל לא כל שכן. ואפילו תאמר דשאני התם דכיון שמקפידין אין שמירתן בפחות מיכן שמירה, לפי שצריך לצעוק תמיד על חבירו כשתפול מחיצתו. ומה בכך כבר נהגו שלא להקפיד על מה שמזיקו בין נפילה לבנין. ועוד דאפילו בגנה נמי מוכח בירושלמי דאפילו במקום שנהגו שלא לגדור מחייבין אותו, דגרסינן התם תני בגינה בין מקום שנהגו לגדור בין מקום שנהגו שלא לגדור כופין אבל בבקעה מקום שנהגו לגדור כופין מקום שנהגו שלא לגדור אין כופין. ולפי זה הא דאמרינן בגמ' וכן בגנה סתם כמקום שנהגו לגדור דמי ומחייבין אותו לאו למימרא דבמקום שנהגו שלא לגדור אין מחייבין, אלא אידי דבעי למימר דבקעה סתם כמקום שנהגו שלא לגדור ואין מחייבין אמר דגנה סתם מחייבין שכן דרכם לקרב הענינים, כנ"ל.

10. מה הוא כוסק קדין זה?

יא. נראה את העליות דרבינו יונה, בבא בתרא, על המשנה הראשונה:

... אבל במקום שנהגו כולם שלא לבנות, שאין מקפידין על הזק ראה אין מחייבין אותו לבנות, אלא אם רצה כונס לתוך שלו. וכדקיימא לן בגנה במקום שנהגו שלא לגדור אין מחייבין אותו אע"ג דגינה סתם מחייבין אותו לגדור, משום הזק ראה.

11. מה לשיטתו קדין במקום שלא נהגו לגדור כלל?

יב. נחזור לרא"ש בהמשך דבריו בסימן ו:

ומסקינן פירושא דמתניתין וכן סתם גינה כמקום שנהגו לגדור דמי ומחייבין אותו אבל סתם בקעה כמקום שנהגו שלא לגדור דמי ואין מחייבין אותו. ודוקא סתם גינה אבל מקום שנהגו שלא לגדור אין מחייבין אותו. וי"מ דה"ה בחצר במקום שנהגו שלא לגדור אין מחייבין אותו דהא חזינא לעיל דנפיש היזקא דראיה בגינה טפי מבחצר דללישנא דמחיצה גודא דלית ליה היזקא ראה בחצר בגינה מודה וא"כ מתני' איירי בעיר חדשה שאין לה מנהג ידוע. וי"מ דבחצר אפילו במקום שנהגו שלא לגדור מחייבין אותו משום דבחצר נפיש היזקא וכן משמע מדלא תני מתניתין מנהג בחצר אלא בגינה. והא דאמר לעיל דהיזק דגינה נפיש היינו למאן דאית ליה דהיזק ראה לא שמיה היזק ומ"מ בגינה שעומדת בקמותיה שליט ביה עינא בישא אבל למ"ד דאית ליה היזק ראה שמיה

תוכן דפים אלו שייך לעמותת תורה אחרי צבא
אין לעשות מדפים אלו שום רווח כספי, פרסומי או אחר
בהצלחה בלימוד!

עמותת תורה אחרי צבא

לשילוב תורה בחיי המעשה

היזק בחצר דתדירי ביה בתשמיש צנוע וגם משמשים בה בכניסה ויציאה נפיש היזקא מהיזק גינה וכן עיקר.

12. כמה ניתן להסביר את המחלוקת הזו (התייחס להבדלים שבין ג'נה, בקצה וחצר)?

יג. לשיטת המחייבים גם במקום שלא נוהגים לגדור, קשה לכאורה למה מחייבים על היזק ראייה במקום שלא מקפידים על היזק ראייה? נראה את דברי הרמב"ם בדיני נזיקין, רמב"ם נזקי ממון פ"ד, ה"א:

הכונס צאן לדיר ונעל בפניהן בדלת שיכולה לעמוד ברוח מצויה ויצאת והזיקה פטור ואם אין הדלת יכולה לעמוד ברוח מצויה או שהיו כתלי הדיר רעועין הרי לא נעל בפניהן כראוי ואם יצאת והזיקה חייב ואפילו חתרה ויצאת ואפילו נפרצה מחיצה בלילה או פרצה ליסטים בעל הצאן חייב. היתה מחיצה בריאה ונפרצה בלילה או שפרצה ליסטים ויצאת והזיקה פטור. הוציאוה ליסטים והזיקה הליסטים חייבין.

13. מה לכאורה קשה משפ אטונה שחייבים לבנות כותל בר קיימא כדי שלא יוצר מצב של היזק ראייה?

יד. נחזק את קושייתנו עם דברי המנחת שלום שם בהמשך:

ואין לדחות דהיזק ראייה שאני דכיון דכל רגע ורגע מתחדש נזק זה לכן בעינן למחיצה בר קיימא, דזה אינו דהרי היכא שחייב בניית הכותל מוטל רק על אחד מהם וכהאי גוונא דגג הפונה לחצר חבירו כולי עלמא מודו דסגי לן בהוצא ודפנא (וכדמוכח מהגמ' הנזכרת ברא"ש) ואין צורך בבנין אבנים, ואף על פי שפעמים יצטרך להתעצם עמו בדין וגם יוזק בהיזק ראייה ביני וביני אפילו הכי לא מצי למיתבע מיניה לבנות כותל אבנים על גגו משום הני טענות.

14. האם ניתן לפצול שהיזק ראייה שונה מאשר מליקיא מוטל שהוא תמיד?

טו. ננסה לתרץ את הקושי עם דברי החזון איש, סימן א אות ו:

עמותת תורה אחרי צבא

לשילוב תורה בחיי המעשה

והיכי דחיוב המחיצה הוא על אחד כגון גג הסמוך לחצר חברו לכולי עלמא סגי בהוצא ודפנא כמו שכתב הרא"ש, והרא"ש הוכיח מזה דאם אמר ליכנס לתוך שלו ולבנות בעצמו אין חברו כופהו לבנות כפי המנהג, ואף על גב דהוצא אינו מתקיים זמן מרובה ויזקק בראיה עד שיחזור ויבנה, מכל מקום אינו כופהו בשביל זה לבנות כותל אבנים, ולדעת הסוברים דבכותל חצר כופהו לבנות כותל ולא סגי ליה בהוצא צריך לחלק דהיכי דשניהם מזיקים וניזקין, כופהו אחד לחברו משני טעמים, אחד מפני שהוא מזיקו, שני, מפני ששניהם צריכים הצלה וכל שהצורך הוא משותף אחד כופהו לחברו כדין כופין לעשות דלת לחצר ... והלכך נהי דאי אפשר לחייבו בכותל מטעם מזיק כיון שעשה הוצא, מכל מקום חייב להשתתף בכותל כיון דצורך החצר כפי ההגון הוא בכותל ולא בהוצא וכופין בני חצר זה את זה לעשות כל צרכי החצר כהוגן, מה שאין כן כשאינו ניזק אלא מזיק, כל שסילק היזקו בהוצא סגי. ונראה דלדעת הנ"י אף אם ראובן אומר אכנס לתוך שלי ואבנה ואני מוחל לך היזק ראה לעולם אף אם יפול כותלי לא יהיה לי הזכות לתובעך להשתתף עמי בבנין כותל, כופהו שמעון לבנות כותל כפי המנהג, ולדעת הרא"ש אף אם אינו מוחל לו ולמחר יכול לסתור כותלו ולכוף את חברו להשתתף עמו, מכל מקום עכשו אין כופהו שמעון לבנות כותל כפי המנהג.

15. איך הוא מתרץ את הקושי שלנו?

טז. נעייין עתה במנחת שלום שם אות ב, המביא סיוע לשיטת החזון איש.

ולכאורה יש לסייע לסברא זו של החזון"א דבשכנים לבד מחיובי הרחקת תורת מזיק שיש על כל אחד מחוייבים הם גם כן להחזיק את הרכוש המשותף שביניהם, דומיא דבני חצר ובני העיר שחייבים להשתתף בהוצאת בית שער וחומה וכיוצא בזה, דהנה הרמב"ם כתב כל דיני היזק ראה דפירקין ונזקי שכנים של פרק לא יחפור בהלכות שכנים ששייך לספר קנין, ולכאורה אם משום מזיק הוא דאיתין על כל ההרחקות הללו דומיא דהרחקת נזיקין אם כן היה להרמב"ם לקבוע הלכות אלו בספר נזיקין ולא בספר קנין, אלא על כרחך, דמלבד המזיק שיש בין שכנים יש להם גם כן חיובי שכנים, ולכן שייכם הרמב"ם לספר קנין.

16. מה הראיה לדברי החזון איש מהראמ"ט?

כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ... זוכה לבינה כיששכר, דכתיב: "ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל"

תשובות

- 1) כדי לתת את שיעור העובי שאין האדם יכול לחייב את שכנו להוסיף עליו.
- 2) בא ללמד שיש עובי מינימאלי שיכול אדם לדרוש, אפילו נגד מנהג המדינה (זאת אומרת אף במקום שנהגו לעשות כותל ממחצלות יכול האחד לכוף את חברו לעשותו מהוצא ודפנא).
- 3) לא מחייבים לבנות כותל עבה יותר מכותל הראוי להתקיים, אף שמנהג העיר הוא לבנות כתלים עבים יותר, על מנת לאפשר לבנות על גביהם, צריך רק כותל שמתקיים כדי למנוע היזק ראייה.
- 4) הן הטובות ביותר לבנין כתלים על פי שיקול של כדאיות ההשקעה, כך שלא יצטרך אדם להוציא ממון שוב משום שנפל כותלו.
- 5) לפי התוס' והרשב"א העובי קשור לתביעה נזקית ואילו לרא"ש מדובר בתביעה עסקית.
- 6) אם בונה לבד בתוך שלו, עושה מה שרוצה.
- 7) יכול חברו לחייבו לבנות דבר בר קיימא, אפילו כאשר בונה לבד בתוך שלו.
- 8) מחייבים אותו לבנות דבר בר קיימא, לפי מנהג המדינה.
- 9) בגג יש היזק ראייה רק מצד בעל הגג ולכן אין לשני טענה נגדו, אבל כאשר החיוב הוא על שניהם יכול כל אחד לדרוש כותל בר-קיימא.
- 10) גם במקום שלא נוהגים לגדור, מחייבים, והטעם הוא היזק ראייה.
- 11) אין מחייבים אותו.
- 12) השאלה מהי החומרא של היזק ראייה וזה תלוי בשאלה אם היזק ראייה של חצר יותר חמור מהיזק ראייה של גינה.
- 13) משמע שדי בסילוק נזק שהוא בגדר "עומד ברוח מצויה".
- 14) לכאורה אין הבדל בין היזק ראייה לשאר נזיקין.
- 15) בכותל בין שותפים יש שני טעמים: א) היזק ראייה, ב) דיני תחזוקה של בניין משותף, ומדין זה מחייבים בכותל בר קיימא.
- 16) הרמב"ם הביא כל דיני היזק ראייה בספר קנין ולא בספר נזיקין.